

8. AMARYLLIDACEAE

door

S. J. VAN OOSTSTROOM en TH. J. REICHGELT¹⁾
(Rijksherbarium, Leiden)

Overblijvende kruiden, met een wortelstok, een bol of een knol. Bladen meestal basaal, meestal lijnvormig. Bloemen soms alleenstaand, doch meestal in scherm-, tros- of pluimvormige bloeiwijzen, tweeslachtig, actinomorf of soms zygomorf, meestal met een bloemkroonachtig bloemdek met 2 kransen van 3 vrije of vergroeide bladen, soms met een bijkroon. Meeldraden 6, zelden ten dele staminodiaal; helmknoppen 2-hokkig, meestal intrors, met overlangse spleten, zelden met eindingse poriën openspringend. Vruchtbeginsel bijna steeds onderstandig en 3-hokkig, met meestal hoekstandige placenta's; zaadknoppen meestal vele, anatroop. Stijl 1, met 3 stempels of met 1 drielobbige of knopvormige stempel. Vrucht een 3-kleppige, loculicide doosvrucht of een bes. Zaden met vlezig of hoornachtig endosperm en een klein, recht embryo.

In de door PAX & HOFFMANN (in Engler & Prantl, Nat. Pfl.fam ed. 2, 15a, 1930, p. 391) aangenomen omgrenzing omvat de familie bijna 90 geslachten met ruim 1300 soorten en is zij over de gehele aarde verspreid. Genoemde auteurs onderscheiden een 4-tal onderfamilies, nl. de *Amaryllidoideae*, *Agavoideae*, *Hypoxidoideae* en *Campynematoideae*. Alleen de eerste hiervan is in Nederland vertegenwoordigd. HUTCHINSON, The families of flowering plants 2, 1934 en id. ed. 2, 1959, vat de familie in een beperktere omgrenzing op en rekent er toe de *Amaryllidoideae*, o.a. gekenmerkt door het bezit van bollen, het meestal voorkomen van een onvertakte, onbebladerde bloestengel, die eindigt in een uit een of meer monochasiën bestaande, schermvormige bloeiwijze of in een alleenstaande bloem, beide met een of meer bloeischeden, en bovendien een aantal *Liliaceae* (sensu KRAUSE, in Engler & Prantl, l.c. p. 227) met soortgelijke bloeiwijze, waarvan voor Nederland alleen *Allium* en *Ipheion* van belang zijn.

Overzicht van de in Nederland voorkomende tribus en geslachten der Amaryllidoideae.

1. Bijkroon ontbrekend.	<i>Amaryllideae</i>
	1. <i>Galanthus</i> ; 2. <i>Leucojum</i>
1'. Bijkroon aanwezig.	<i>Narcisseae</i>
	3. <i>Narcissus</i>

Tabel voor de geslachten.

1. Bloemdek vergroeidbladig, met een bijkroon	3. <i>Narcissus</i>
1'. Bloemdek losbladig, zonder bijkroon.	
2. Bloemdekbladen van beide kransen ongeveer even lang	2. <i>Leucojum</i>
2'. Bloemdekbladen van de buitenste krans veel langer dan die van de binnenste	1. <i>Galanthus</i>

¹⁾ Met medewerking van F. A. STAFLEU (Utrecht), die de nomenclatuur, en V. WESTHOFF (Zeist), die samen met C. G. VAN LEEUWEN, het oecologische gedeelte verzorgde.

1. GALANTHUS L., Sp. Pl. 1753, p. 288.

Type-soort: *G. nivalis* L.

Overblijvende kruiden, met een bol. Bloeistengel en bladen aan de voet door een vliezige schede omgeven. Bladen weinige, lijn- tot lancetvormig. Bloemen alleenstaand aan de top van de bloeistengel, aan de voet van de bloemsteel met een uit 2 meestal vergroeide schutbladen bestaande bloeischeide, knikkend. Bloemdek 6-bladig, wit; de drie buitenste bladen langer dan de drie binnenste, schuin afstaand, de drie binnenste rechtopstaand, met groene tekening, aan hun top uitgerand. Meeldraden 6, op de bloembodem ingeplant, onderling van gelijke lengte; helmraden kort, rolrond; helmknoppen lancetvormig, rechtopstaand, basifix, bij de in een draadvormig spitsje versmalde top met spleetvormige poriën openspringend. Vruchtbeginsel omgekeerd eivormig, ellipsoïsch of bolvormig, 3-hokkig, met vele zaadknoppen per hok. Stijl priemvormig, met enkelvoudige stempel. Vrucht een vlezige doosvrucht. Zaden ellipsoïsch, met strophiole.

Volgens STERN ongeveer 12 soorten, hoofdzakelijk in het Pontische gebied; één soort ook meer westelijk door Midden- en Z.-Europa tot Frankrijk en N.O.-Spanje.

Lit.: G. BECK VON MANNAGETTA, Die Schneeglöckchen, Wiener Ill. Gartenzeit. 19, 1894, p. 45; E. A. BOWLES, Snowdrops, J. Roy. Hort. Soc. 43, 1918, p. 28; F. C. STERN, Snowdrops and snowflakes, 1956, p. 11.

1. Binnenste bloemdekbladen aan de buitenzijde alleen om de uitranding met een groene vlek 1. *G. nivalis*
 1'. Binnenste bloemdekbladen aan de buitenzijde met een groene vlek om de uitranding en een tweede meer naar de basis 2. *G. elwesii*

1. *Galanthus nivalis* L., Sp. Pl. 1753, p. 288; de G. p. 89; v. H. p. 270; Prod. ed. 1, p. 270; id. ed. 2, p. 1800; Oud. 3, p. 219, pl. 73, fig. 381; Heuk. 1, p. 293, fig. 205, 206; Fl. Bat. 1, pl. 14 — Sneeuwklókje.

Bol ei- tot bolvormig, ca. $1\frac{1}{2}$ — $2\frac{1}{2}$ cm lang, door bruine vliezen omgeven. Bladen 2(—3), lijnvormig, stomp, vlak tot iets gootvormig, gekield aan de onderzijde, blauwgroen berijpt, aan de uiterste top wit, tijdens de bloei ca. 5—15(—20) cm boven de schede uitstekend, ca. 3—7(—10) mm breed, na de bloei langer en breder. Bloeistengel rechtopstaand, vooral naar boven toe iets afgeplat, meestal iets langer dan de bladen, na de bloei verlengd, ten slotte neerliggend; bloeischeide vliezig, met 2 groene kielen, ca. 2—4 cm lang; bloemsteel draadvormig, ca. $1\frac{1}{2}$ — $3\frac{1}{2}$ cm lang. Buitenste bloemdekbladen langwerpig elliptisch tot langwerpig omgekeerd eirond, stomp, concaaf, ca. (10—)15—20(—25) mm lang, geheel wit, de binnenste ongeveer half zo lang als de buitenste, omgekeerd eirond, naar de voet geleidelijk versmald, met uitgerande top, wit, aan de buitenzijde met een groene vlek om de uitranding, aan de binnenzijde met 8 brede groenelengtestrepen. Helmdraden $1\frac{1}{2}$ —2 mm lang, wit; helmknoppen kegelvormig samenneigend, 5—6 mm lang, oranjegeel. Vruchtbeginsel langwerpig ellipsoïsch, ca. 4—7 mm lang, groen; stijl iets boven de meeldraden uitstekend. Doosvrucht ellipsoïsch, ca. 10—13 mm lang, vlezig, groenachtig geel. Zaden ellipsoïsch, 3—4 mm lang, lichtbruin, met een hoornvormig gebogen strophiole. Bloeitijd: (jan.—)febr.—maart(—begin april, zelden nog later); bij uitzondering soms in nov. of dec.

Ned.: Onregelmatig door het gehele land verspreid en plaatselijk in groten getale; steeds oorspronkelijk verwilderd doch volkomen ingeburgerd.

Oec.: Verwilderd op voedselrijke, vochtige, mild tot zwak zuur humeuze, krui-

melige, min of meer beschaduwde, meestal wat grazige gronden, vooral op klei en zavel.

In parken en tuinen, in grienden en eendenkooien, hakhout, heggen en struweel, ook wel in opgaand loofbos. — Alno-Padion (= Alno-Ulmion), Rubion subatlanticum, Sambuco-Berberidion.

A r.: Van het Pontische gebied westelijk door Midden- en Z.-Europa tot Frankrijk en N.O.-Spanje.

V a r i a b.: Bij de var. *scharlockii* Casp., in Schr. Phys.-Ökon. Ges. Königsb. 9, 1868, Sitz. Ber. p. 18, bestaat de bloeischede uit 2 vrije, bladachtige schutbladen; vaak zijn tevens de buitenste bloemdekbladen aan de buitenzijde groen gevlekt: Schouwen, Voorne, De vlek op de buitenzijde van de binnenste bloemdekbladen is bij overigens normale planten soms geel, evenals het vruchtbeginsel: Kornjum, 1938. Planten met gevulde bloemen worden nog al eens aangetroffen. E. HEIMANS, in D.L.N. 6, 1901, p. 43 vermeldt een exemplaar met 2 kransen van 2 bloemdekbladen en met 4 meeldraden: Zwolle; en in D.L.N. 11, 1907, p. 240 een plant waarbij de binnenste krans van bloemdekbladen gelijk aan de buitenste was: Haamstede. Verdere afwijkingen zijn te vinden in D.L.N. 5, 1900, p. 48; 5, 1901, p. 242; 6, 1901, p. 43; 7, 1902, p. 44; 9, 1905, p. 251; 24, 1920, p. 351; M.N.G.L. 5(2), 1916; Natura 1923, p. 126, 178, 179.

O p m.: Goed ontwikkelde vruchten schijnen hier te lande weinig gevormd te worden; volgens SIPKES is dit bij de var. *scharlockii* wel het geval; deze zou volgens SIPKES ook iets later bloeien dan de typische var.

L i t.: E. HEIMANS, Het sneeuwkllokje, D.L.N. 1, 1896, p. 3; A. DE WEVER, Sneeuwkllokjes, M.N.G.L. 8, 1919, p. 1; A. W. KLOOS, in N.K.A. 49, 1939, p. 164; J. WILCKE, Het sneeuwkllokje, D.L.N. 56, 1953, p. 21; S. E. DE JONGH, Een waarschijnlijk zeer oude vindplaats van *Galanthus nivalis* L., Corr. bl. Rijksherb. 2, 1957, p. 15; J. H. A. BOERBOOM, Een andere oude groeiplaats van *Galanthus nivalis* L., Corr. bl. Rijksherb. 5, 1957, p. 59; C. SIPKES, Scharlok's sneeuwkllokje, Natura 55, 1958, p. 9.

2. *Galanthus elwesii* Hook. f., Bot. Mag. 101, 1875, t. 6166 — G r o o t s n e e u w k l o k j e.

Deze soort verschilt van *G. nivalis* in hoofdzaak door de volgende kenmerken:

B l a d e n breed lijnvormig tot omgekeerd lijn-lancetvormig, breed gootvormig, tijdens de bloei ca. 15—25(—35) mm breed. B l o e m gemiddeld iets groter. B i n n e n s t e b l o e m d e k b l a d e n aan de buitenzijde behalve met een groene vlek om de uitranding ook met een grote groene vlek meer naar de basis; beide vlekken zijn meestal door een witte band van elkaar gescheiden; de vlek om de uitranding kan in 2 vlekken uiteenvallen.

N e d.: Als sierplant gekweekt en een enkele maal verwilderd: Zuidwijk bij Wasenaar, sinds 1941.

A r.: Klein-Azië, Balkan Schiereil.

2. *LEUCOJUM* L., Sp. Pl. 1753, p. 289.

Type-soort: *L. vernum* L.

Overblijvende kruiden, met een bol. Bloeistengel en bladen aan de voet door vliezige scheden omgeven. Bladen weinige, lijnvormig. Bloemen alleenstaand of in een schermvormige bloeiwijze aan de top van de bloeistengel, aan de voet met een uit 2 vergroeide of vrije schutbladen bestaande bloeischede, knikkend. Bloemdek klok-vormig, 6-bladig; de bladen alle ongeveer gelijk, meestal wit, aan de top groen of geel gevlekt, of rose. Meeldraden 6, op de bloembodem ingeplant, onderling van gelijke lengte; helmraden kort, rolrond; helmknoppen langwerpig tot lijnvormig,

8. AMARYLLIDACEAE, 2. LEUCOJUM

rechttopstaand, basifix, bij de stompe top met spleetvormige poriën openspringend. Vruchtbeginsel ellipsoïdisch of omgekeerd ei- tot bolvormig, 3-hokkig, met vele zaadknoppen per hok. Stijl knotsvormig, met een topspitsje, of draadvormig; stempel enkelvoudig. Vrucht een doosvrucht. Zaden ongeveer bolvormig of ellipsoïdisch, al of niet met strophiole.

Ca. 10 soorten, hoofdzakelijk in het Middellandse Zee-gebied, oostelijk tot Klein-Azië, het Kaukasus-gebied en N.-Perzië, noordelijk tot Midden- en W.-Europa.

Lit.: F. C. STERN, *Snowdrops and snowflakes*, 1956, p. 79.

1. Bloeiwijze (2—)5—8-bloemig. Bloeistengel ca. 30—60 cm hoog. Bladen tijdens de bloei ca. 30—60 cm boven de scheden uitstekend. Stijl smal knotsvormig 1. *L. aestivum*
- 1'. Bloeiwijze 1(—2)-bloemig. Bloeistengel ca. 10—20(—30) cm hoog. Bladen tijdens de bloei ca. 8—15 cm boven de scheden uitstekend, zelden meer. Stijl duidelijk knotsvormig 2. *L. vernum*

1. *Leucojum aestivum* L., Syst. Nat. ed. 10, 1759, p. 975; v. H. p. 272, 720, 786; Prod. ed. 1, p. 270; id. ed. 2, p. 1803; Oud. 3, p. 217, pl. 73, fig. 380; Heuk. 1, p. 293, fig. 204; Fl. Bat. 9, pl. 644 — *Z o m e r k l o k j e*.

Bol ei- tot bolvormig, ca. 3—4 cm lang. Bloeistengel en bladen aan de voet door 2—4 vliezige s c h e d e n omgeven; deze vaak met een korte bladschijf. B l a d e n 2—6, lijnvormig, met stompe tot afgeronde top, onderaan gootvormig, bovenaan vlak, groen, tijdens de bloei ca. 30—60 cm boven de scheden uitstekend, ca. 8—20 mm breed. Bloeistengels 1 of 2, rechttopstaand, afgeplat, tweesnedig, ca. 30—60(—70) cm hoog, (2—)5—8-bloemig; bloischede uit 2 vergroeide schutbladen bestaand, 3—5 cm lang; bloemstelen in één bloeiwijze zeer verschillend van lengte, 1—7 cm lang. B l o e m d e k b l a d e n elliptisch tot omgekeerd eirond, stomp of kort toegespitst, met een iets verdikte top, (12—)14—20(—25) mm lang, wit, met een geelgroene of groene vlek nabij de top. H e l m d r a d e n $2\frac{1}{2}$ —4 mm lang, wit; helmknoppen lijnvormig, ca. 4—5 mm lang, oranjegeel. V r u c h t b e g i n s e l ellipsoïdisch of omgekeerd eivormig, ca. 7—12 mm lang, groen; stijl smal knotsvormig, ca. 8—12 mm lang, wit, aan de top groen en daar met een bijna 1 mm lang, wit spitsje. D o o s v r u c h t bol- tot peervormig, ca. 2—3 cm lang, groenachtig geel. Z a d e n bolvormig, ca. 6 mm in diam., glanzend, zwart, zonder strophiole. B l o e i t i j d: midden april tot juni.

N e d.: In het Fluv.- en het Hafdistr.: in de Betuwe en in N.- en Z.-Holl. en Utr. en wel langs de Linge, de Lek (ook in de Alblasserwaard), de Nieuwe en de Oude Maas (ook verder op IJsselmonde), de Oude Rijn (alleen vroeger in de omgeving van Leiden) en het gebied van de Utrechtse Vecht, voorts in de omgeving van Haarlem (aan het Spaarne en de Leidse Vaart), bij Nieuwendam en bij Nootdorp; sinds 1958 ook langs het Voornse kanaal en sinds 1961 langs het Braassemer Meer, in beide gevallen aangevoerd met rietzoden van de oever van de Oude Maas (vgl. *Natura* 58, 1961, p. 84); in 1963 zou de soort nog gevonden zijn bij de mond van de Donge bij Geertruidenberg; tenslotte is er een vondst van het Waliën bij Winterswijk, die wel betrekking zal hebben op verwildering uit cultuur; de soort wordt nl. ook wel als sierplant gekweekt.

O e c.: Op vochtige tot natte, bij voorkeur periodiek overstroomde, voedselrijke humeuze kleigrond, min of meer in relatie met het contact tussen zoute en zoete levensomstandigheden aan de benedenloop der rivieren en riviertjes van ons delta-systeem.

Meestal in rietland en strooiselruigte, ook in hooiland en in wilgengriend, soms in

hooiweiden en min of meer ruderaal op bermen en dijken langs kanalen. — In Scirpeto-Phragmitetum calthetosum, Caricetum ripariae, Valerianeto-Filipenduletum, Convolvulo-Archangelicion, Agropyro-Rumicion crispi, Arrhenatheretum, Salicetum albo-fragilis.

A r.: W.-, Midden- en Z.-Europa, noordelijk tot Engeland, Nederland, Z.W.- en Z.-Duitsland en Oostenrijk, oostelijk tot de Krim, de Kaukasus, Klein-Azië en N.-Perzië, zuidelijk tot Z.-Frankrijk, Midden-Italië en Griekenland; ingeburgerd in N.-Amerika.

L i t.: J. G. R. WARTENA, Het zomerklokje langs de Giessen, D.L.N. 64, 1961, p. 73.

2. *Leucojum vernum* L., Sp. Pl. 1753, p. 289; Prod. ed. 2, p. 1802; Heuk. 1, p. 292, fig. 202, 203 — L e n t e k l o k j e.

B o l e i- tot bolvormig, ca. 2—3 cm lang. Bloeistengel en bladen aan de voet door 2—3 vliezige s c h e d e n omgeven; deze zonder of met een zeer korte schijf. B l a d e n 2—4, lijnvormig, met stompe top, vlak, aan de onderzijde gekield, groen, tijdens de bloei ca. 8—15 cm boven de scheden uitstekend, zelden meer, ca. 5—15 mm breed, na de bloei tot ruim 30 cm lang. B l o e i s t e n g e l meestal 1, rechtopstaand, weinig afgeplat, ca. 10—20(—30) cm hoog, 1-, zelden 2-bloemig; bloeischede uit 2 vergroeide schutbladen bestaand, $2\frac{1}{2}$ — $3\frac{1}{2}$ cm lang; bloemsteel iets korter tot iets langer dan de bloeischede. B l o e m e n welriekend; b l o e m d e k b l a d e n elliptisch tot omgekeerd eirond, kort toegespitst, met een iets verdikte top, ca. 15—20(—25) mm lang, wit, met een geelgroene of groene vlek nabij de top. H e l m d r a d e n 2—3 mm lang, wit; helmknoppen lijnvormig, ca. 5 mm lang, oranjegeel. V r u c h t b e g i n s e l omgekeerd eivormig of ellipsoïdisch, ca. 6—10 mm lang, groen; stijl knotsvormig, ca. 10—12 mm lang, aan de top met een ca. 1 mm lang topspitsje, wit, aan de top groen. D o o s v r u c h t omgekeerd ei- tot peervormig, ellipsoïdisch of bolvormig, ca. $1\frac{1}{4}$ —2 cm lang. Z a d e n ongeveer ellipsoïdisch, ca. 3—4 mm lang, dof, bruin, met witte strophiole. B l o e i t i j d: febr.—maart(—april).

N e d.: Als sierplant in tuinen gekweekt en zelden verwilderd: aan de Weespervaart tussen Amsterdam en Weesp, 1835; bos van Warmond, 1902; Swichum, Fr., 1906 (herb. Gron.); Middelburg, Veldzicht, 1917; voorts in het bos van Middachten, van Oud-Zuilen en bij Leiden en Haamstede; ook gevonden op de Tankenberg bij Oldenzaal, 1900 en later. Deze laatste vindplaats zou kunnen aansluiten bij het areaal van de soort, dat tot in W.-Duitsland reikt. Zie E. HEIMANS in D.L.N. 4, 1899, p. 240.

O e c.: Op vochtige, voedselrijke, humeuze klei- en leemgrond met goede kruimelstructuur en op colluviale bodems in loofbossen, ook in hooilanden en struwelen. Met een aantal andere, bij ons als stinsenplant bekende voorjaarsgeofyten, zoals *Anemone ranunculoides*, *Corydalis cava*, *Corydalis solida*, *Gagea lutea*, *Allium ursinum* en *Scilla bifolia* in Midden-Europa kenmerkend voor bepaalde helling- en vooral hellingvoetbossen in het submontane tot montane landschap en verder voor rivierdalwandbossen op plaatsen, die juist boven het niveau van de periodieke overstromingen zijn gelegen. — Klassekensoort van de Querceto-Fagetum met optimum in bostypen, die instaan tussen Alno-Padion (= Alno-Ulmion) en Carpinion, zoals het Querceto-Carpinetum corydaletosum.

A r.: Midden-Europa, zuidelijk tot N.-Italië en het noordelijke deel van het Balkan Schiereil., westelijk tot O.-Frankrijk en W.-Duitsland; verder in de Pyreneeën; in Engeland en Skandinavië wel uitsluitend verwilderd.

L i t.: E. HEIMANS, Nog een mooi lentebloempje, D.L.N. 2, 1897, p. 17.

3. NARCISSUS L., Sp. Pl. 1753, p. 289.

Type-soort: *N. poeticus* L.

Overblijvende kruiden, met een bol. Bloeistengel en bladen aan de voet door vliezige scheden omgeven. Bladen weinige, lijnvormig. Bloemen alleenstaand of in een schermvormige bloeiwijze aan de top van de bloeistengel, aan de voet met een vliezige bloeische, knikkend, of ongeveer horizontaal afstaand. Bloemdek vergroei-bladig, trompet- tot trechtervormig met een cilinder- of omgekeerd kegelvormige buis, een afstaande tot teruggeslagen zoom met 6 vrijwel gelijke slippen en een buis- tot klok- of schotelvormige ongedeelde bijkroon tussen het bloemdek en de meeldraden. Meeldraden 6, in de buis van het bloemdek ingeplant, al of niet onderling verschillend van lengte; helmraden zeer kort tot lang; helmknoppen langwerpig tot lijnvormig, in het midden of iets boven de basis bevestigd, met overlangsespleten openspringend. Vruchtbeginsel 3-hokkig, met vele zaadknoppen per hok. Stijl draadvormig, met kleine, 3-lobbige stempel. Vrucht een doosvrucht met een vliezige wand. Zaden ongeveer bolvormig of hoekig, zwart.

Ca. 35 soorten in Europa, het Middellandse Zee-gebied en W.-Azië.

Lit.: H. W. PUGSLEY, *Narcissus poeticus and its allies*, J. of Bot. 53, 1915, Suppl. p. 1; id., *A monograph of Narcissus, subgenus Ajax*, J. Roy. Hort. Soc. 58, 1933, p. 17; E. A. BOWLES, *A handbook of Narcissus*, 1934.

1. Bijkroon buis-trechtersvormig, bijna even lang als tot langer dan de bloemdek-slippen 1. *N. pseudo-narcissus*
 - 1'. Bijkroon schotel- of komvormig, ten hoogste half zo lang als de bloemdek-slippen.
 2. Bloemen geheel geel.
 3. Buis van het bloemdek tot 2 à 3 maal zo lang als de bloemdek-slippen. Bijkroon ca. $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{2}$ maal zo lang als de slippen. Bloemen 2—6 bijeen 4. *N. jonquilla*
 - 3'. Buis van het bloemdek korter dan de bloemdek-slippen. Bijkroon ca. half zo lang als de slippen. Bloemen 1—3 bijeen 3. *N. odoratus*
 - 2'. Bloemen met witte bloemdek-slippen en gele bijkroon.
 4. Bloemen alleenstaand. Bijkroon geel met rode rand, ca. $\frac{1}{6}$ — $\frac{1}{10}$ maal zo lang als de bloemdek-slippen 2. *N. poeticus*
 - 4'. Bloemen 2—12 bijeen. Bijkroon geheel geel, ca. $\frac{1}{2}$ — $\frac{1}{3}$ maal zo lang als de bloemdek-slippen 5. *N. tazetta*
- N.B. Voor *Narcissus poeticus* × *N. pseudo-narcissus*, zie p. 155.

1. *Narcissus pseudo-narcissus* L., Sp. Pl. 1753, p. 289; de G. p. 89; v. H. p. 272; Prod. ed. 1, p. 270; id. ed. 2, p. 1804; Oud. 3, p. 215, pl. 73, fig. 379; Heuk. 1, p. 291, fig. 201; Fl. Bat. 4, pl. 246.

Bol eivormig, ca. 2—5 cm lang, door bruine vliezen omgeven. Bladen 2—4, lijnvormig tot breed lijnvormig, vrij stomp, vrijwel vlak, naar de voet zwak goetvormig, blauwgroen, ca. 15—40 cm lang, ca. 4—15 (—ruim 20) mm breed. Bloeistengel meestal 1, rechtopstaand, iets afgeplat, tweesnedig, ongeveer even lang als of langer dan de bladen, vrijwel steeds 1-bloemig; bloeische ca. 2—5 (—7) cm lang; bloemsteel ca. $\frac{1}{2}$ — $3\frac{1}{2}$ cm lang. Bloemen knikkend, ongeveer horizontaal of schuin omhoog staand, ca. $3\frac{1}{2}$ —6 cm lang; bloemdek bleek- tot heldergeel; bloemdebuis groenachtig geel, omgekeerd kegelvormig, ca. $1\frac{1}{2}$ —2 cm lang, iets korter dan tot ongeveer half zo lang als de slippen; deze langwerpig-eirond tot lancetvormig of elliptisch, vrij stomp tot toegespitst, schuin tot loodrecht afstaand, vaak gegolfd; bijkroon heldergeel, buis-klokvormig, iets korter tot duidelijk langer dan de bloemdek-slippen, met gegolfde en onregelmatig gelobde rand. Meeldraden ca. 3—7 mm boven de voet van de buis ingeplant; helmraden priem-

vormig, ca. 18—25 mm lang; helmknoppen lijnvormig, ca. 12 mm lang. *Vrucht*-beginsel langwerpig, stomp driekantig, groen; stijl ca. 35—40 mm lang, met 3 brede, kort trechtervormig samenneigende stempellobben. *Vrucht* omgekeerd eivormig tot ellipsoïdisch of bijna bolvormig, ca. 12—30 mm lang, vaak stomp driekantig. *Bloeitijd*: maart—mei.

Ned.: Zie bij de ondersoorten.

Ar.: W.-Europa, van Engeland en Nederland (oorspronkelijk?) door België, W.-Duitsland, W.-Zwitserland en Frankrijk tot het Iberische Schiereil. en Italië.

Varia b.: De in Ned. gevonden planten behoren ten dele tot de typische subsp., ten dele tot subsp. *major* (Curt.) Baker.

subsp. *pseudo-narcissus* — *Wilde narcis*.

Bol 2—3 cm lang. *Bladen* 4—12 mm breed. *Bloeistengel* ca. 15—30 cm hoog; bloemsteel ca. $\frac{1}{2}$ —1 cm lang. *Bloemen* knikkend tot vrijwel horizontaal afstaand, ca. $3\frac{1}{2}$ —5 cm lang, met bleekgele bloemdekklippen en heldergele bijkroon; de laatste iets korter tot iets langer dan de bloemdekklippen, naar boven toe weinig verwijfd. *Vrucht* ca. 12—25 mm lang. Begint iets vroeger te bloeien dan de volgende ondersoort.

Ned.: Hoewel een deel der vondsten van deze subsp. wel op verwilderde sierplanten betrekking zal hebben, zijn er enige oude vindplaatsen, die de indruk geven, dat de plant bij ons inheems is. Dit zijn Harendermolen, 1834; Zuidlaren, 1853; Okse, in drassig weiland langs de Schipbeek, 1877; Winterswijk, in nat weiland, 1878; Wormense Veld bij Apeldoorn, 1903 (herb. Wagen.). Deze vindplaatsen zijn steeds gelegen in of bij beekdalen. BEIJERINCK vermeldt, dat de subsp. in de beekdalen van Z.W.-Drente en Z.O.-Friesland (Dr. distr.) veelvuldig wordt gekweekt op boerenerven en in boomgaarden, waarbij in sommige gevallen nog is na te gaan, dat de gekweekte planten vroeger van nabij gelegen natuurlijke vindplaatsen, nl. drassige weilanden in de beekdalen, waar zij thans verdwenen zijn, naar de boerderijen waren overgebracht. In recente tijd is de subsp. in het Dr. distr. nog aangetroffen tussen Wollega en Oldeholtgade, bij Oud-Schonebeek, bij Diever en bij Denekamp (Breklenkamp); deze vindplaatsen zijn mogelijk ten dele ook oorspronkelijk. Hetzelfde zou kunnen gelden voor een oude vondst langs de westoever van de Morra, bij de Galamadammen, Fr. (vgl. VAN LEEUWEN, in D.L.N. 61, 1958, p. 48), hoewel hier ook rekening moet worden gehouden met mogelijke aanvoer met terpaarde, wat zeker het geval is bij een recente vondst in een weiland in de Haanmeerpolder ten N.W. van Koudum.

Dat de subsp. in Z.-Limburg inheems is, wordt door DE WEVER betwijfeld. Echter zijn daar vroeger en ook in recente tijd planten gevonden op vindplaatsen, die waarschijnlijk wel oorspronkelijk zijn: Rothem, Epen, Wittem (Schweibergerbos, Kruisbos), terwijl volgens een opgave van STEVENS, in N.H.M.L. 50, 1961, p. 34, de subsp. ook al sedert 50 jaar bekend is van het Borghaarderbos; TER HORST, in N.H.M.L. l.c. p. 51 vermeldt een rijke vindplaats in natte weilanden bij Nederweert, ca. 1935.

Of vindplaatsen aan de binnenduinrand, b.v. op Walcheren, ten dele als oorspronkelijk zijn te beschouwen is onzeker.

Oec.: Op matig voedselarme, waterhoudende, colloïdrijke, min of meer beschaduwde leemgronden, bij voorkeur op hellingen in of aan de rand van loofbos. In het Krijtdistr. op een helling in het grensgebied van lössleem en kleefarde in Fageto-Quercetum petraeae; in het Dr. distr. op een steile helling in en nabij licht Fageto-Quercetum petraeae en op beekbezinking in een tot het Alno-Padion (=Alno-Ulmion) te rekenen Fraxinus-bosje, alsmede op verschillende plaatsen in het overgangsggebied van keileem naar meer kleiige en venige gronden in schrale graslanden, te

rekenen tot het *Cynosureto-Lolietum luzuletosum* of tot overgangen tussen *Agrostidetum tenuis* en *Nardo-Galion saxatilis*. Vermoedelijk waren laatstgenoemde groei-plaatsen tot voor kort zuiver *Nardo-Galion*. In het Duindistr. verwilderd in *Anthriscoco-Fraxinetum* en *Convallario-Quercetum*.

A r.: Deze subsp. komt voor door een groot deel van het areaal van de soort. subsp. *major* (Curt.) Baker, Handb. Amaryll. 1888, p. 4 — *N. hispanicus* Gouan. Illustr. 1773, p. 23 — *N. major* Curt., Bot. Mag. 2, 1796, t. 51.

Bol 4—5 cm lang. Bladen (6—)10—15(— ruim 20) mm breed. Bloeistengel ca. 40—60(—90) cm hoog; bloemsteel ca. $1\frac{1}{2}$ — $3\frac{1}{2}$ cm lang. Bloemen schuin omhoog tot vrijwel horizontaal afstaand, ca. $4\frac{1}{2}$ —6 cm lang, met heldergele bloemdekklippen en bijkroon; de laatste ongeveer even lang als tot duidelijk langer dan de bloemdekklippen, naar boven toe plotseling verwijd. Vrucht ca. 20—30 mm lang.

N e d.: Deze subsp., die oorspronkelijk in Z.W.-Frankrijk en het noordelijke deel van het Iberische Schiereil. thuis hoort, wordt veel als sierplant gekweekt en is vaak verwilderd aangetroffen, ook met gevulde bloemen.

L i t.: A. DE WEVER, *Narcissus pseudonarcissus* L., N.H.M.L. 19, 1930, p. 44; J. CALDWELL & T. J. WALLACE, in J. of Ecol. 43, 1955, p. 331; W. BEIJERINCK, De vroegbloeiende tijlozen (*Narcissus pseudo-narcissus* L.) in Z.W.-Drente en Z.O.-Friesland, D.L.N. 60, 1957, p. 283.

2. *Narcissus poeticus* L., Sp. Pl. 1753, p. 289; v. H. p. 786; Prod. ed. 1, p. 269 id. ed. 2, p. 1806; Oud. 3, p. 216; Heuk. 1, p. 290, fig. 200; Fl. Bat. 17, pl. 1303 — *Witte narcis*.

Plant ca. 30—60 cm hoog. Bladen lijnvormig, vrijwel vlak, blauwgroen. Bloeistengel 1-bloemig, iets afgeplat, ongeveer even lang als de bladen; bloemsteel ca. 1—3 cm lang, niet of weinig buiten de bloischede uitstekend. Bloemen welriekend; zoom van het bloemdek wit, ca. 4—8 cm in diam.; bloemdebuis groen, lang cilindervormig, ca. 2—3 cm lang, iets korter tot iets langer dan de omgekeerd eironde, aan de top afgeronde en een klein topspitsje dragende slippen; deze ongeveer loodrecht afstaand; bijkroon geel met rode gegolfd-gekroesde rand, ca. 2—4 mm hoog, $\frac{1}{8}$ — $\frac{1}{10}$ maal zo lang als de bloemdekklippen. Bloeitijd: april—juni.

N e d.: Als sierplant gekweekt en herhaaldelijk verwilderd aangetroffen, ook met gevulde bloemen.

A r.: Het Iberische Schiereil., Frankrijk, het zuidelijke deel van de Alpen, Italië en het Balkan Schiereil.

3. *Narcissus odorus* L., Sp. Pl. ed. 2, 1762, p. 416; Prod. ed. 2, p. 1805.

Plant ca. 30—50 cm hoog. Bladen lijnvormig, goetvormig, ongeveer even lang als de stengel, groen. Bloeistengel 1—3-bloemig, ongeveer rolrond; bloemstelen niet of weinig buiten de bloischede uitstekend. Bloemen welriekend; bloemdek geel, ca. 4—6 cm in diam.; bloemdebuis korter dan de omgekeerd eironde of langwerpige slippen; deze ongeveer loodrecht afstaand; bijkroon geel, ca. 1— $1\frac{1}{2}$ cm hoog, ongeveer half zo lang als de bloemdekklippen. Bloeitijd: maart—april.

N e d.: Als sierplant gekweekt; bij de ruïne van Brederode, 1835, 1836, verwilderd gevonden.

A r.: Het Iberische Schiereil., Z.-Frankrijk, Italië.

4. *Narcissus jonquilla* L., Sp. Pl. 1753, p. 290.

Plant ca. 20—50 cm hoog. B l a d e n smal lijnvormig, gootvormig, groen. Bloei-stengel 2—6-bloemig, ongeveer rolrond, ongeveer even lang als de bladen; bloem-stelen ten dele buiten de bloeische de uitstekend. B l o e m e n welriekend; b l o e m d e k geel, ca. 2—3 cm in diam.; bloemdekbus tot 2 à 3 maal zo lang als de omge-keerd eironde slippen; deze ongeveer loodrecht afstaand; b i j k r o o n geel, ca. $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{4}$ maal zo lang als de slippen. B l o e i t i j d: maart—april.

N e d.: Als sierplant gekweekt; verwilderd gevonden in het Bloemendaalse bos en bij Haarlem, 1899, 1900; ook bij Utrecht, 1956.

A r.: Het Iberische Schiereil.; op vele plaatsen in het Middellandse Zee-gebied ingeburgerd.

O p m.: In Prod. ed. 2, p. 1805 ten onrechte vermeld als *N. juncifolius* Lag. en in N.K.A. ser. 3, 2, 1901, p. 374 als *N. paucifolius* (sic!).

5. *Narcissus tazetta* L., Sp. Pl. 1753, p. 290.

Plant ca. 20—50 cm hoog. B l a d e n lijnvormig, vlak of iets gootvormig, blauw-groen. B l o e i s t e n g e l 2—12-bloemig, iets afgeplat, korter dan of ongeveer even lang als de bladen; bloemstelen lang, meestal ver buiten de bloeische de uit-stekend. B l o e m e n welriekend; b l o e m d e k wit, ca. 2—4 cm in diam.; bloem-dekbuis langer dan de omgekeerd eironde slippen; deze ongeveer loodrecht afstaand; b i j k r o o n geel, ca. $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{4}$ maal zo lang als de slippen. B l o e i t i j d: maart—april.

N e d.: Als sierplant gekweekt; verwilderd gevonden bij Vogelenzang, 1899 (D.L.N. 5, 1900, p. 71) en bij Limmen, 1936.

A r.: Het Middellandse Zee-gebied.

B a s t a a r d:

Narcissus poëticus L. × *N. pseudo-narcissus* L. is herhaaldelijk verwilderd aangetroffen.

Deze heeft lijnvormige, vrijwel vlakke b l a d e n, alleenstaande b l o e m e n, met meestal witte bloemdek-slippen en een gele b i j k r o o n, die $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{4}$ maal zo lang is als de slippen.